

Approaches to avoid the untranslatability of the novel "Al-Nazzara al-Sauda" by Ihsan Abdel Quddous

Zahra Khafaje Karimoy

Master's Student in the Arabic Language
Translation, Hakim Sabzevari University,
Razavi Khorasan, Iran

Hossein Shamsabadi

Associate Professor, Department of Arabic
Language and Literature, Hakim Sabzevari
University, Razavi Khorasan, Iran

**Seyed Mehdi Nouri
Keyzoghani**

Associate Professor, Department of Arabic
Language and Literature, Hakim Sabzevari
University, Razavi Khorasan, Iran

Abstract

In our interconnected global society, the ability to communicate effectively across many languages is of utmost importance. Nevertheless, the process of translating writings in several languages frequently presents obstacles that hinder the precise alignment of specific thoughts or expressions. The reciprocal relationship between culture and language elucidates the reason why, throughout the act of translation, we invariably encounter both the cultural context and the original language. In this scenario, the translator, acting as a cultural

* Corresponding Author: h.shamsabadi@hsu.ac.ir

How to Cite: Khafaje Karimoy, Z., Shamsabadi, H., Nouri Keyzoghani, M. (2024). Approaches to avoid the untranslatability of the novel "Al-Nazzara al-Sauda" by Ihsan Abdel Quddous. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 13(29), 179-35. doi: [10.22054/RCTALL.2024.76050.1697](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2024.76050.1697)

middleman, should align the source culture with the language. The novel "Al-Nazzara al-Sauda" by Ihsan Abdel Quddous was chosen for analysis to determine the translatability of its linguistic and cultural words and phrases. This examination was conducted in a descriptive-analytical manner. Upon careful examination of the expressions, we have discovered numerous instances in both the realms of linguistics and culture that defy translation. The translator is thus faced with the task of rendering words and sentences in a manner that aligns with the language and culture of the source (Persian) while remaining comprehensible to the intended audience. Consequently, the translator has predominantly relied on the "role equivalent" method to translate parts that cannot be translated directly.

Keywords: Literary Translation, The Concept of Untranslatability, The Process of Equalization, Al-Nazzara al-Sauda, Ihsan Abdel Quddous.

Introduction

"Al-Nazzara al-Sauda" is a renowned work that explores the intricate themes of love, identity, and self-awareness. This narrative offers a profound understanding of the human condition within a conventional Middle Eastern society. Ihsan Abdel Quddous has adeptly employed linguistic tricks, cultural allusions, and poetic metaphors to convey the intricate elements of the text, although these pose difficulties when it comes to translation. Hence, the writers were motivated to explore the concept of untranslatability in the current novel due to the imperative of comprehending the intricacies and subtleties of language, culture, and translation, as well as devising strategies to overcome language barriers and enhance intercultural communication.

Literature Review

An extensive study has been conducted on the topic of translation studies, specifically focusing on the untranslatability of literary texts. In the following, we will highlight a few notable studies on this subject. Mohammad Reza Shafiei Kadkani wrote the 2013 essay "On the Untranslatability of Poetry," which is a source for other papers with the same title.

"The Inability to Translate Scientific Theories Using Different Terminology" (2017) the author of this essay is Mohammad Mahdi Hatef. This article presents a clear definition of translation words and addresses the issues raised by critics. Fatemeh Rakei's article, titled "Reflection on the Aspects of Translation (un)acceptability of Contemporary Persian Poetry" (1400), explores the translatability and translation of contemporary Persian poetry into English. The article aims to investigate this specific aspect of translation in this field. The results collected demonstrate that certain elements, such as content and expressive innovations, metaphors, symbols, and cultural and societal issues, can be effectively translated. However, aspects such as weight, rhyme, pun, and meaning are found to be untranslatable.

Another work by Nosrat Hijazi and Rouya Shirin is "Translatability and Acceptability of Cultural Elements in Audio-Visual Texts: A Case Study of French Subtitles of the Iranian Television Series *Der Cheshm Bad*" (2019). This article examines the process of transferring and translating cultural aspects into audiovisual texts using subtitles. Alireza Nazari, Fatemeh Ferozan Qalabin, and Muhaddezh Samii wrote the article "Analysis of the Role of Linguistic Factors in the Untranslatability of the Text of the Qur'an (a Comparative Study of

Verses from Surah Yusuf in Four Famous Translations of the Qur'an)" (2014).

In this article, the authors focus on the specific role of linguistic factors in the verses of Surah Yusuf and subsequently analyze these factors in four well-known contemporary translations of the Qur'an.

The paper titled "Difficulty of Translatability of Kitab al-Mubin as a Literary Work" was authored by Abolfazl Hari in 1386. This essay analyzes the Qur'an as a piece of literature and concludes that while its rhetorical and linguistic intricacies are not entirely impossible to translate, they are indeed challenging to translate.

Based on the authors' thorough investigations, no previous independent research has been conducted specifically on the issue of untranslatability in Ihsan Abdel Quddous' novel "Al-Nazzara al-Sauda." Consequently, the writers have chosen to introduce a novel contribution.

Research Methodology

Literary translation is considered the most aesthetically pleasing form of translation. This is as a result of the translator carefully choosing the most appropriate and harmonious language in accordance with their literary preferences. The presence of various verbal and spiritual arrangements is clearly apparent in literary translation (Marouf, 1384:17).

Linguistics and societal customs: When considering the connection between language and culture, it may be argued that language serves as an integrated system that represents and propels culture. According to this, all text elements might have a cultural aspect since language is inherently connected to culture as a distinct and autonomous entity (Hijazi and Shirin, 2019: 71).

Intranslatability: The presence of linguistic diversity can provide obstacles to the process of translation, particularly when it involves words, phrases, or cultural nuances that are difficult to effectively convey. An obstacle that might hinder accurate communication is untranslatability, as it directly affects the interpretation of the message. Several theorists have discussed the concept of untranslatability in the process of translation, and each of them has put forth ways for achieving accurate translation. Hermans and Santos argue that untranslatability encompasses both the linguistic structure and the interplay between language and culture. They propose a division of untranslatability into two categories: "linguistic untranslatability" and "cultural untranslatability" (Hermans, 2019: 602; Santos, 21:2006).

David Harvey, a different scholar, has put out four approaches for rendering features that cannot be translated:

1. Equivalent role (functional)
2. A visual representation of the same meaning in language
- 3- Loaning
- 4: Translation that provides an explanation and description of the text (Khairkhah and Sajjudi, 2013:24).

Conclusion

This research has served as a paradigm and a reference to prevent the occurrence of untranslatability, aligning with one of David Harvey's proposed solutions. Consequently, based on the categorization and detailed analytical examination of the excerpts extracted from the novel, it can be concluded that translators are obligated to offer a recommended translation that is compatible with the linguistic structure. In the majority of instances, Farsi employs the approach of role or function to convey desirable linguistic and cultural concepts to

the reader. However, it also utilizes other techniques, such as descriptive translation, to achieve the same objective effectively.

پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی

دوره ۱۳، شماره ۲۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، ۱۷۹-۲۱۸

rctall.atu.ac.ir

DOI: [10.22054/RCTALL.2024.76050.1697](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2024.76050.1697)

رهیافت‌های گریز از ترجمه‌ناپذیری رمان النظارة السوداء اثر

احسان عبدالقدوس

دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

زهرا خفاجه کریموی

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

حسین شمس آبادی *

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

سید مهدی نوری کیندقانی

چکیده

در این دنیای به هم پیوسته، ارتباط مؤثر میان زبان‌های مختلف امری بسیار مهم است. با این حال، ترجمه متون موجود در زبان‌ها به دلیل تنوع، اغلب چالش‌هایی را ایجاد می‌کند که برابر دقیق مفاهیم یا عبارات خاص را دشوار می‌نماید. همچنین وابستگی دوسویه فرهنگ و زبان با یکدیگر این واقعیت را تبیین می‌کند که در فرآیند ترجمه همواره با فرهنگ و زبان مبدأ سروکار داریم. در این صورت مترجم به عنوان واسطه فرهنگی باید فرهنگ مبدأ را در کنار زبان قرار دهد. در همین راستا رمان النظارة السوداء اثر احسان عبدالقدوس که حاوی واژگان و جملات زبانی و فرهنگی بسیاری است، انتخاب شد و به شیوه توصیفی-تحلیلی، سطح ترجمه‌پذیری یا ترجمه‌ناپذیری واژگان و جملات آن مورد بررسی قرار گرفت. پس از تجزیه و تحلیل عبارات دریافتیم موارد بسیاری هم در حوزه زبانی و هم فرهنگی وجود دارد که ترجمه‌ناپذیر بوده و مترجم باید واژگان و جملات را به گونه‌ای ترجمه کند که با زبان و فرهنگ مبدأ (فارسی) همخوانی داشته و برای مخاطب قابل فهم باشد. بنابراین، مترجم برای ترجمه عناصر ترجمه‌ناپذیر، شیوه «معادل نقشی» را بیشتر از عناصر دیگر به کار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: ترجمه ادبی، ترجمه‌ناپذیری، معادل‌سازی، النظارة السوداء، عبدالقدوس.

مقدمه

ترجمه نقشی حیاتی در تقویت ارتباطات، پل زدن میان فرهنگ‌ها و از بین بردن موانع بین زبان‌ها ایفا می‌کند. این موضوع، امکان تبادل ایده‌ها، دانش و عبارات فرهنگی آن‌سوی مرزها را فراهم می‌کند و درک و اتصال را در دنیای جهانی شده ما آسان می‌سازد. با این حال، وقتی صحبت از ترجمه آثار ادبی به میان می‌آید، به‌ویژه در عناصر فرهنگی یک متن - بیان برخی از تفاوت‌های ظریف اغلب چالش‌برانگیز است. از این رو، تحقیق و پژوهش در ارتباط با ترجمه‌ناپذیری به دلایل مختلف همچون درک فرهنگی، حفظ زبان، ارتباط مؤثر، کاوش زبانی و نیز کشف ساختارهای زبان و افزایش درک ما از ادبیات و فرهنگ و هنر ضروری است.

برای رسیدن به چنین هدفی رمان النظارة السوداء اثر احسان عبدالقدوس گزینش شد که به موضوعات پیچیده عشق، هویت و خودشناسی می‌پردازد. این داستان بینش عمیقی از وضعیت انسانی یک جامعه سنتی خاورمیانه را ارائه می‌دهد. احسان عبدالقدوس به طرز ماهرانه‌ای از ابزارهای زبانی، ارجاعات فرهنگی و استعاره‌های شاعرانه استفاده کرده که به ارائه جنبه‌های غنی کتاب کمک می‌کند، اما در ترجمه با چالش‌هایی همراه است. از این رو، در این جستار بر آنیم تا با هدف درک پیچیدگی‌ها و تفاوت‌های ظریف زبان، فرهنگ و ترجمه و همچنین یافتن راه‌هایی برای غلبه بر موانع زبانی و تقویت ارتباطات میان فرهنگی با تکیه بر شیوه توصیفی - تحلیلی، پاسخی بر این سؤال ارائه دهیم:

- در ترجمه عناصر ترجمه‌ناپذیر رمان النظارة السوداء، چه راهبردهایی برای انتقال صحیح و مؤثر مفاهیم زبانی و فرهنگی به زبان مقصد پیشنهاد می‌شود؟
آنچه نگارندگان را بر آن داشت تا به بررسی ترجمه‌ناپذیری در رمان حاضر بپردازند، لزوم تلاش برای کاستن از دشواری‌ها و همچنین اشتباهاتی است که گاهی در کار ترجمه به چشم می‌خورد.

۱. پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش باید عنوان کرد که در حوزه مطالعات ترجمه به طور عام و ترجمه‌ناپذیری متون ادبی به طور خاص، تحقیقات گسترده‌ای صورت گرفته است، اما از

آنجا که حیطة اصلی این پژوهش ترجمه‌ناپذیری بوده، از این رو، در ادامه تنها به چند پژوهش در حوزه ترجمه‌ناپذیری اشاره خواهیم کرد.

مقاله «در ترجمه‌ناپذیری شعر» به نگارش شفيعی کدکني (۱۳۸۱) است که منبعی برای مقالات دیگر با این عنوان قرار گرفته است.

مقاله «ترجمه‌ناپذیری نظریه‌های علمی با واژگان متفاوت» (۱۳۹۷) توسط هاتف به تحریر درآمده است. در این مقاله شروط ترجمه صورت‌بندی شده و به نقدهای منتقدان پاسخ داده شده است.

مقاله راکعی (۱۴۰۰) با عنوان «تأملی در وجوه ترجمه (نا)پذیری شعر معاصر فارسی» از مقالاتی است که در حیطة موضوع پژوهش حاضر کار شده است. هدف این مقاله بررسی ترجمه‌پذیری و ترجمه شعر معاصر فارسی به زبان انگلیسی است. نتایج به دست آمده، نشان‌دهنده این است که محتوا و ابداعات بیانی و استعاره‌ها و نمادها و مسائل فرهنگی و اجتماعی ترجمه‌پذیر هستند، اما وزن، قافیه، جناس و معنا ترجمه‌ناپذیر است.

مقاله حجازی و شیرین (۱۳۹۹) با عنوان «ترجمه (نا)پذیری عناصر فرهنگی در متون دیداری شنیداری: مورد مطالعاتی زیرنویس‌های فرانسوی مجموعه تلویزیونی ایرانی در چشم باد» درباره چگونگی انتقال و ترجمه عناصر فرهنگی در متون دیداری- شنیداری در قالب زیرنویس کندوکاو شده است.

مقاله «تحلیل نقش عوامل زبانی در ترجمه‌ناپذیری متن قرآن (بررسی تطبیقی آیاتی از سوره یوسف در چهار ترجمه مشهور قرآن)» توسط نظری و همکاران (۱۳۹۴) نوشته شده است. در این مقاله نقش عوامل زبان‌شناختی در آیاتی از سوره یوسف مشخص شده، سپس آن عوامل در چهار ترجمه مشهور معاصر از قرآن مورد بررسی قرار گرفته است.

در مقاله «سخت ترجمه‌پذیری کتاب المبین به منزله اثر ادبی» به کوشش حری (۱۳۸۶)، قرآن به منزله متن ادبی مورد بررسی قرار گرفته است و نتیجه حاصل از آن بیانگر این است که ظرافت‌های بلاغی و زبانی قرآن، تماماً ترجمه‌ناپذیر نیست، بلکه سخت ترجمه‌پذیر است.

با توجه به اهمیت ترجمه و ترجمه‌ناپذیری برخی متون ادبی و همچنین پیشینه ارائه شده در این حوزه و همچنین با توجه به جست‌وجوهای وسیع نگارندگان، تاکنون پژوهشی

مستقل با محوریت ترجمه‌ناپذیری در رمان النظارة السوداء اثر احسان عبدالقدوس، انجام نشده است؛ از این رو، این امر، نگارندگان را بر آن داشت تا در صدد ارائه کاری نو برآیند.

۲. ترجمه ادبی و چالش‌های آن

ترجمه، فرآیند تبدیل متن گفتاری یا نوشتاری از یک زبان به زبان دیگر است. این تبدیل، شامل انتقال معنا و هدف متن اصلی با حفظ دقت و وضوح در زبان مقصد است. در تعریف ترجمه گفته‌اند: «ترجمه، بازگردان و درآوردن متنی از حوزه یک فرهنگ به فرهنگی دیگر، یک کار سخت و سنگین فکریست» (حدادی، ۱۳۷۵: ۱۰۹). همچنین بر اساس نظر یوجین نایدا^۱، نظریه پرداز و زبان‌شناس مشهور آمریکایی، ترجمه «عبارت است از بازسازی نزدیک‌ترین معادل طبیعی پیام زبان مبدأ در زبان مقصد، نخست از نظر معنی و سپس از لحاظ سبک» (به نقل از مینسار^۲، ۱۳۹۹: ۲).

در تعریفی دیگر آمده است: «ترجمه تلاشی است برای رساندن اندیشه و انگیزه نویسنده یا گوینده سخنی از زبان مبدأ به زبان مقصد با آگاهی از این اندیشه و انگیزه و با رعایت امانت تا آنجا که متن ترجمه شده همان تأثیری را که متن اصلی در زبان مبدأ داشته است در زبان مقصد بگذارد» (شمس آبادی، ۱۳۸۸: ۱۴).

یکی از انواع ترجمه، ترجمه ادبی است. ترجمه ادبی، فرآیند ترجمه متون خلاقانه و هنری از زبانی به زبان دیگر است. این نوع، نه تنها شامل ترجمه کلمات، بلکه دربرگیرنده ماهیت، سبک و زمینه فرهنگی اثر اصلی نیز است. معروف در تعریف ترجمه ادبی می‌گوید: «زیباترین نوع ترجمه، ترجمه ادبی است؛ زیرا مترجم مناسب‌ترین و خوش‌آهنگ‌ترین واژگان را بر اساس ذوق ادبی خود برمی‌گزیند. در ترجمه ادبی، استفاده از انواع آرایش‌های لفظی و معنوی به خوبی مشهود است» (معروف، ۱۳۸۴: ۱۷).

بی‌تردید یکی از شیوه‌های آشنایی با آداب و رسوم و افکار ملل مختلف، ترجمه آثار ادبی آن‌ها خواهد بود؛ از آن جهت که به وسیله ترجمه، فاصله میان فرهنگ‌ها از بین خواهد رفت (Francis, 2021: 2)؛ به عبارت دیگر، ترجمه ادبی نقش مهمی در ترویج تبادل

1. Nida, E.

2. Minsar, A.

فرهنگی، درک و فهم سنت‌های ادبی متنوع ایفا می‌کند. از این رو، ترجمه ادبی خوب این قدرت را دارد که خوانندگان را به جهان‌های مختلف منتقل کند، احساسات را برانگیزد و ارتباطات معناداری بین زبان‌ها و فرهنگ‌ها ایجاد کند. ترجمه ادبیات کاری پیچیده و گاه چالش‌برانگیز است. به عقیده اغلب مترجم‌پژوهان، ترجمه آثار ادبی از دشوارترین انواع ترجمه و به نوعی مصداق بارز ترجمه‌ناپذیری خواهد بود.

گنجیان خناری چالش‌های ترجمه ادبی را این‌گونه عنوان کرده است (گنجیان خناری با تلخیص، ۱۳۹۷: ۱۱۲-۱۰۳):

۱- چالش الفاظ: همان اختلاف تمدنی یا فرهنگی کلمه یا اختلاف دلالت کلمات در زبان مبدأ با زبان مقصد است. از این رو، مترجم نیازمند این است که معانی کلمات در زبان مبدأ و مقصد را به هم نزدیک کند.

۲- چالش اصطلاح و تعبیر اصطلاحی: اصطلاحات دربردارنده معنایی اصطلاحی یا مدلولاتی عمیق هستند که با متن در یک راستا هستند. مهم‌ترین و بارزترین عنصری که تعبیر اصطلاحی را متمایز می‌نماید به تصویر کشیدن حوادث و اشیاء است. اصطلاح برخلاف تعبیر اصطلاحی، همواره در حال آفرینش و دگرگونی هستند، اما تعبیر اصطلاحی غالباً با سنت زبانی و احوال گذشته ملل در ارتباط است. به عبارت دیگر، تعبیر اصطلاحی غالباً بر مثل‌های فولکلور و حکایات و موقعیت‌ها و وقایع تکیه دارند. از همین رو، مترجم در ترجمه این موارد با مشکلات زیادی مواجه خواهد شد.

۳- چالش ترکیب (ساختار جمله): برجسته‌ترین چالش در سطح ترکیب، نظام یا ساختار جمله است که خود به چهار بخش (تقدیم و تأخیر، حذف و اضافه، التفات و قالب فعل) تقسیم می‌شود. ترکیب‌بندی هر زبان با زبان دیگر تفاوت دارد؛ از این رو، مترجم باید با ویژگی‌های ترکیب در هر دو زبان (مبدأ و مقصد) آشنایی کامل داشته باشد.

۳. زبان و فرهنگ

زبان و فرهنگ ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و نقش مهمی در شکل‌گیری جامعه ایفا می‌کنند. زبان وسیله ارتباطی و یکی از جنبه‌های مهم فرهنگ است و روشی است برای افراد یک جامعه تا به وسیله آن افکار، عقاید، ارزش‌ها و سنت‌های خود را بیان کنند. زبان

جزء جدایی‌ناپذیر فرهنگ بشری است که به عنوان مجرای ارتباط، بیان و تفاهم عمل می‌کند.

در حقیقت زبان همانند ظرفی است که فرهنگ را در خود جای داده است و آشنایی با فرهنگ به زمان ساختار زبانی اولیه که در قالب نماد و علامت بود، بازمی‌گردد (ر. ک.: حسام‌الدین، ۲۰۰۱: ۵۷).

در بافت فرهنگ، دستور زبان سبب خلق معانی می‌شود؛ در واقع زبان از عواملی است که بر درک ما از واقعیت تأثیر می‌گذارد، اما عاملی تعیین‌کننده نیست (لطافتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۱).

یکی از مردم‌شناسان سده بیستم به نام برانیسلاف مالینوفسکی^۱ بر این باور بود که زبان تنها با ارجاع به فرهنگ یا به عبارت دیگر، دریافت فرهنگی زبان، قابل درک و فهم است. وی عنوان کرد که زبان زمانی معنا می‌یابد که زمینه‌های «موقعیت و فرهنگ» به طور «آشکار و ضمنی» برای خواننده قابل درک و فهم باشد (Katan, 1966: 125). بنابراین، زبان بازتاب‌دهنده و شکل‌دهنده هویت فرهنگی است؛ زیرا حامل دانش و تجربیات جمعی یک جامعه است. زبان‌های مختلف اغلب دارای واژگان، دستور زبان و عبارات منحصر به فردی هستند که مفاهیم و دیدگاه‌های فرهنگی خاصی را منعکس می‌کنند. «منظور از فرهنگ مجموعه‌ای از هنجارها و قراردادهاست که فرد به عنوان عضوی از جامعه خود باید بداند تا همانند سایر افراد آن جامعه باشد یا با آگاهی از این هنجارها قادر باشد تا متفاوت از سایر افراد آن جامعه عمل کند» (Nord, 1997: 33).

هونگ^۲ وی فرهنگ را به سه بخش «فرهنگ ذهنی»، «فرهنگ نهادی» و «فرهنگ مادی» تقسیم کرده است. «فرهنگ ذهنی» شامل رفتارها، شیوه‌ها و قوای فکری، ارزش‌ها، باورها و ذات‌های زیباشناختی است. بنابراین، زبان در شکل‌گیری و کاربرد خود، محصول «فرهنگ ذهنی» است. از این رو، هر چه فاصله بین فرهنگ‌های دو جامعه بیشتر باشد، مشکلات ترجمه میان آن دو فرهنگ به وجود می‌آید (Wei, 1999: 121-132). همچنین در مورد رابطه میان زبان و فرهنگ می‌توان ادعا کرد زبان، نظامی از بازنموده‌ای

1. Malinowski, B.

2. Wei, H.

تفکیک‌ناپذیر فرهنگی است که آن فرهنگ را به جلو می‌راند. بر این پایه، تمام عناصر متن به نوعی می‌توانند فرهنگی باشند؛ زیرا زبان به صورت هویتی مجزا و مستقل، متعلق به فرهنگ است (حجازی و شیرین، ۱۳۹۹: ۷۱).

۴. سبک نگارش عبدالقدوس

احسان عبدالقدوس، نویسنده مشهور مصری به دلیل سبک نوشتاری متمایزش شهرت دارد. ویژگی نوشته‌های او سادگی، وضوح و واقع‌گرایی است. عبدالقدوس توانایی منحصر به فردی در به تصویر کشیدن زندگی روزمره و مبارزات مردم عادی، به ویژه آن‌هایی که در طبقات اجتماعی-اقتصادی پایین دست هستند، دارد. یکی از جنبه‌های قابل توجه سبک نگارش عبدالقدوس، استفاده او از زبان توصیفی است. او واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی مصر را به وضوح به تصویر می‌کشد و چالش‌های پیش روی شخصیت‌هایش را زنده می‌کند. همانگونه که گفته‌اند: «نوشته‌های احسان به شیوه روزنامه‌نگاری به مسائل کلی سیاسی، ملی و اجتماعی می‌پردازد. از هر چیزی که منافع هر شهروند را دربر می‌گیرد، دور یا برتر نیست و نوشته‌های ادبی او به مشکلات ذهنی افراد می‌پردازد. اما در عین حال بیانگر مشکلات، پدیده‌ها و ارزش‌های عمومی اجتماعی و ملی بود. اما نوشته‌های ادبی او درست مانند نوشته‌های روزنامه‌نگاری او با سبک‌های مختلف، دعای پرشور عشق، آزادی، زیبایی، حقیقت و انسانیت بود» (الشامی، ۱۹۹۲: ۴۰).

الجیار نیز می‌گوید: «احسان عبدالقدوس یک نویسنده سیاسی درجه یک است. سیاست در همه آثار او نفوذ می‌کند. او در داستان‌ها، رمان‌ها و مقاله‌ها، متفکری سیاسی است که برای رهایی از دست اشغالگر خارجی، نگاه ویژه‌ای دارد و در رمان‌های سیاسی اش معتقد است که رهایی از دست اشغالگر ضروری است» (الجیار، ۲۰۰۵: ۱۴۹).

همانگونه که در رمان النظارة السوداء می‌بینیم، عبدالقدوس به موضوعات پیچیده عشق، هویت و خودشناسی می‌پردازد. این داستان که در پس‌زمینه یک جامعه سنتی خاورمیانه قرار دارد، مبارزات و پیروزی‌های شخصیت‌هایش را در هم می‌آمیزد و بینش عمیقی از وضعیت انسانی ارائه می‌دهد. در واقع عبدالقدوس از طریق نثر توصیفی خود، حسی قوی از مکان و فضا ایجاد می‌کند و به خوانندگان اجازه می‌دهد تا خود را در دنیایی که او خلق

می‌کند، غرق‌کنند. سبک‌نوشتاری وی ساده و در دسترس است؛ بنابراین، این ویژگی، داستان‌های او را به راحتی برای طیف وسیعی از خوانندگان قابل درک و مرتبط می‌سازد. استفاده او از زبان ساده و فن‌های داستان‌سرایی مستقیم، خوانندگان را به روایت می‌کشاند و باعث می‌شود که با شخصیت‌ها و تجربیاتشان ارتباط برقرار کنند. این رویکرد کمک می‌کند تا عمق احساسی داستان‌های او با اصالت و صمیمیت منتقل شود.

عبدالقدوس در آثارش علاوه بر سبک توصیفی و قابل دسترس به مسائل اجتماعی و سیاسی نیز می‌پردازد. وی با درهم آمیختن این مضامین با روایات متقاعدکننده، تفسیر اجتماعی خود را به طور مؤثری منتقل می‌کند و تأثیری ماندگار بر خوانندگان می‌گذارد. در مجموع، سبک‌نوشتاری احسان عبدالقدوس را می‌توان به عنوان خاطره‌انگیز در دسترس و آگاهانه اجتماعی توصیف کرد. توانایی او در به تصویر کشیدن پیچیدگی‌های زندگی روزمره و روشن کردن موضوعات مهم اجتماعی، او را به شخصیتی محبوب و تأثیرگذار در ادبیات مصر تبدیل کرده است.

۵. ترجمه‌ناپذیری

زبان، ابزاری اساسی برای برقراری ارتباط است که به افراد امکان می‌دهد افکار، عواطف و ایده‌های خود را بیان کنند. با این حال، زمانی که کلمات، عبارات یا تفاوت‌های فرهنگی خاصی برای ترجمه دقیق چالش برانگیز باشد، تنوع زبانی می‌تواند موانعی برای ترجمه ایجاد کند. یکی از این موانع، ترجمه‌ناپذیری بوده که تأثیر مستقیم بر درک درست و بالطبع ارتباط خواهد گذاشت.

نظریه پردازان زیادی پیرامون ترجمه‌ناپذیری در فرآیند ترجمه سخن گفته و هر کدام روش‌هایی را برای ترجمه مناسب پیشنهاد داده‌اند. به عنوان مثال، هرمانز^۱ و سانتوس^۲ بر این عقیده‌اند که ترجمه‌ناپذیری هم ساختار زبان و هم رابطه میان زبان و فرهنگ را دربر داشته و از این حیث ترجمه‌ناپذیری به دو بخش «ترجمه‌ناپذیری زبانی» و «ترجمه‌ناپذیری فرهنگی» تقسیم می‌شود (Hermans, 2019: 602 and Santos, 2006: 21).

1. Hermans, T.

2. Santos, M.

جی.سی. کتفورد^۱ زبان‌شناس اسکاتلندی نظری همچون دو نظریه پرداز نامبرده دارد. به عقیده وی، در بخش زبانی، ترجمه پذیری هنگامی ناممکن می‌شود که در زبان مقصد هیچ جایگزین واژگانی و نحوی برای واژگان مربوطه در زبان مبدأ وجود نداشته باشد (حمادی، ۱۳۹۴: ۷۳).

ریکور^۲ نیز بر این باور است که یک ترجمه‌ناپذیری اولیه وجود دارد و آن تکثر زبان‌ها است؛ به عبارت دیگر، تفاوت و تنوع زبان‌ها نامیده می‌شود و این خود، بیانگر اندیشه‌ه ناهمگون بنیادین بوده که پیشاپیش، باعث ناممکن شدن ترجمه می‌شود (ریکور، ۱۳۶۸: ۲۰).

آنتوان برمن^۳ نیز عقیده دارد که تفاوت بنیادین بین زبان‌ها یا به‌نوعی آنچه در تفاوت زبان‌ها تجزیه‌پذیر و قابل‌تنزل نیست، متن را ترجمه‌ناپذیر می‌کند (برمن به نقل از مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۸). به زبان ساده‌تر، می‌توان گفت ترجمه‌ناپذیری زمانی عنوان می‌شود که معنایی بدون تغییرات مهم، قابلیت انتقال به زبان دیگری را نداشته باشد.

یکی دیگر از نظریه‌پردازان در حوزه ترجمه‌ناپذیری، دیوید هاروی^۴ است. وی برای ترجمه عناصر ترجمه‌ناپذیر فرهنگی، چهار راهکار ارائه داده است که این راهکارها برای عناصر ترجمه‌ناپذیر زبانی نیز کاربرد دارد. این چهار راهکار عبارتند از:

۱- معادل نقشی (کارکردی): در این شیوه، مترجم واژه‌ای با عملکردی مشابه در زبان مبدأ را به کار می‌گیرد. برخی بر این باورند که این شیوه، مناسب‌ترین راه‌حل برای ترجمه عناصر فرهنگی است، اما برخی دیگر این شیوه را گمراه‌کننده می‌دانند.

۲- معادل زبانی (صوری): معادل زبانی یا صوری به نوعی همان ترجمه واژه به واژه است.

۳- وام‌گیری: به این معنی است که مترجم واژه‌ای از زبان مبدأ را با همان الفبا به متن زبان مقصد وارد کند.

1. Catford, J. C.

2. Ricœur, P.

فلسوف و ادیب برجسته فرانسوی ۱۹۱۳-۲۰۰۵

3. Berman, A.

مترجم، فیلسوف و نظریه‌پرداز علم ترجمه فرانسه ۱۹۴۲-۱۹۹۱

4. Harvey, D.

۴- ترجمه توضیحی - توصیفی: مترجم در این شیوه الزاماً از مفاهیم فرهنگی استفاده نمی‌کند، بلکه از مفاهیم عمومی استفاده کرده و به توصیف و توضیح واژه موردنظر می‌پردازد (خیرخواه و سجودی، ۱۳۹۱: ۲۴).

۶. یافته‌ها

ترجمه‌ناپذیری می‌تواند چالش‌های مهمی را در ارتباطات بین‌زبانی ایجاد کند، با این حال با به‌کارگیری راهبردهایی می‌توان بر موانع ترجمه‌ناپذیری غلبه کرد. یکی از متونی که نمونه‌هایی از ترجمه‌ناپذیری را می‌توان در آن دید، رمان النظارة السوداء است. از چالش‌های اصلی ترجمه این رمان حفظ ظرایف زبانی و فرهنگی آن است. این رمان عمیقاً ریشه در سنت‌ها، آداب و رسوم و پویایی‌های اجتماعی خاورمیانه دارد که ممکن است به طور قابل توجهی با چهارچوب فرهنگی زبان مقصد متفاوت باشد. بنابراین، مترجمان با وظیفه‌خطیر یافتن عبارات، اصطلاحات و ارجاعات فرهنگی معادلی روبه‌رو هستند که در خوانندگان طنین‌انداز شوند و در عین حال به اثر اصلی وفادار بمانند. در ادامه به بررسی عناصر ترجمه‌ناپذیر در رمان النظارة السوداء از حیث سطح زبانی یا سطح فرهنگی پرداخته و راهکاری در جهت ترجمه‌پذیری و در نهایت ترجمه پیشنهادی برای آن‌ها ارائه می‌شود.

۶-۱. ترجمه‌ناپذیری زبانی

متن اصلی: اسقطته فجأة بین ذراعیه (عبدالقدوس، بی تا: ۴۳)

ترجمه تحت‌اللفظی: میان بازوان

ترجمه پیشنهادی: در آغوشش

در این مثال، اصطلاح «بین ذراعیه»، در ترجمه ابتدایی (میان بازوانش) ترجمه خواهد شد، اما متوجه خواهیم شد که این ترجمه در زبان فارسی، قصد نویسنده را نمی‌رساند؛ از این رو، مترجم باید با توجه به ساختار زبان فارسی، ترجمه‌ای را ارائه دهد که قابل قبول مخاطب زبان مقصد باشد. از این رو، مترجم برای انتقال بهتر منظور نویسنده اصلی با کمک

شیوه معادل نقشی در نظریه هاروی، اصطلاح ذکرشده را از باب سببیت (بازو سبب آغوش گرفتن) «در آغوشش» ترجمه می‌کند.

متن اصلی: فصرخت الدموع فوق وجنتیه (همان: ۴۳)

ترجمه تحت اللفظی: اشک‌ها فریاد زدند

ترجمه پیشنهادی: اشک‌ها مثل سیل جاری شدند.

در این مثال نیز «صرخت الدموع» به معنای (اشک‌ها فریاد زدند) در زبان فارسی معنای موردنظر را نمی‌رساند و خواننده را دچار سردرگمی می‌کند و این گونه است که مترجم با کمک گرفتن از تشابه‌سازی و پناه بردن به شیوه «معادل نقشی» یا همان معادل کارکردی، این جمله را ترجمه کرده تا خواننده را از سردرگمی و عدم فهم معنا برهاند. بنابراین، در این مورد با توجه به معیارهای زبان فارسی، جمله به صورت «اشک‌ها مثل سیل جاری شدند» ترجمه می‌شود.

متن اصلی: ولکنهن یختبتن وراء حياء مفتعل و وراء قضبان من تقالید ضربها حولهن اجدادهن (همان: ۴۶).

ترجمه تحت اللفظی: زدند.

ترجمه پیشنهادی: ساخته‌اند (بنا کرد).

در جمله حاضر، فعل «ضرب» به معنای (زد)، کاربرد قابل قبول برای مخاطب نخواهد بود، چراکه این فعل در ساختار زبان عربی با بار بلاغی برای بیان آداب و رسومی که از قدیم ایجاد شده است، استفاده می‌شود، اما در ساختار زبان فارسی ما در بیان این مفهوم از حالت بلاغی استفاده نمی‌کنیم و واژه صرف زبانی را به کار می‌بریم. بنابراین، مترجم در این مثال با استفاده از شیوه معادل نقشی هاروی برای ترجمه «ضربها»، «ساخته‌اند» و یا «بنا کرده‌اند» را پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: لم يكن يعتقد أن تتحرك شهيتها الشرهة حتى لمراى قس شاب (همان: ۵۹).
ترجمه تحت‌اللفظی: حرکت کند.
ترجمه پیشنهادی: بیدار شود.

در این نمونه می‌بینیم که فعل «أن تتحرك» به معنای «حرکت کند» بار معنایی مناسب جمله را در زبان فارسی به مخاطب القا نمی‌کند، چرا که در ساختار زبان فارسی برای مفهوم اراده شده در جمله از فعل «حرکت کردن» استفاده نمی‌شود. بر این اساس، مترجم با توجه به معادل نقشی در ساختار زبان فارسی به بازسازی مفهوم فعل «أن تتحرك» پرداخته و متناسب با زبان فارسی، فعل «بیدار شود» را پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: ان المعركة التي خاضها معها ليجعل منها فتاة طيبة هي نفس المعركة التي خاضها ليصلح من وطنه (همان: ۶۹)
ترجمه تحت‌اللفظی: میدان جنگ
ترجمه پیشنهادی: در دسر

واژه «المعركة» با همان الفبای زبان عربی، وام گرفته شده و انتقال واژگانی داده شده است؛ به عبارت دیگر، این واژه در زبان فارسی نیز کاربرد دارد، اما در مثال ارائه شده، متوجه می‌شویم که «المعركة» در ساختار زبان عربی برای مفهوم «میدان جنگ» به کار رفته است؛ هر چند که در برخی جاها معنای کنایی نیز دارد. بر این اساس، با دقت در ترجمه‌ای که از جمله برداشت می‌شود در اینجا ترجمه «میدان جنگ» بار معنایی لازم را نداشته و منظور اصلی نویسنده را به مخاطب نمی‌رساند؛ بنابراین، مترجم با توجه به بار معنایی جمله و بافت زبان فارسی، ترجمه «در دسر» را برای این واژه پیشنهاد کرده است.

متن اصلی: و بدأت الفتاة تحس أنها فقدت السلاح الوحيد الذي كان يحميها و يحمي عائلتها في وجه الدنيا (همان: ۷۱).
ترجمه تحت‌اللفظی: در چهره دنیا.
ترجمه پیشنهادی: در برابر دنیا.

ترجمه تحت اللفظی یا لغت به لغت «فی وجه الدنیا» در زبان فارسی کاربرد ندارد؛ زیرا در بافت زبان فارسی نمی‌توان گفت «خانواده‌اش را در چهره دنیا حمایت می‌کند»، بلکه در ساختار زبان فارسی برای آن، معادل نقشی یا کارکردی «در برابر دنیا» پیشنهاد می‌شود که متناسب با زبان فارسی و جمله بیان شده و مقصود نویسنده اثر بازسازی شده است.

متن اصلی: ولكن السخرية في هذه الليلة ماتت فوق شفاهما بين الصفحات (همان: ۷۷).

ترجمه تحت اللفظی: تمسخر مُرد

ترجمه پیشنهادی: تمسخر خشکید.

در این مثال، فعل «ماتت» به معنای «مُرد» برای تمسخر مورد استفاده قرار گرفته است، اما این فعل در زبان فارسی بار معنایی لازم را برای انتقال مفهوم مدنظر نویسنده ندارد. بر این اساس، مترجم باید با توجه به معادل نقشی این فعل در بافت زبان فارسی، ترجمه‌ای معادل با این فعل را ارائه دهد؛ از این رو، مترجم با بازسازی مفهوم فعل، ترجمه «خشکید» با بار معنایی لازم را پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: تسللت ذراعه لتحيط بكتفيها (همان: ۷۷).

ترجمه تحت اللفظی: تا شانه‌هایش را در بر گیرد.

ترجمه پیشنهادی: تا او را در آغوش بگیرد.

در جمله بالا، می‌بینیم که مترجم برای ترجمه «لتحيط بكتفيها» (با در نظر گرفتن حرف «ب» به عنوان تعدیه) دچار مشکل می‌شود، چرا که در زبان فارسی برای ترجمه این جمله جالب نیست بگوییم «شانه‌هایش را در بر گیرد»؛ زیرا بار معنایی موردنظر را ندارد و مقصود نویسنده را به خوبی منتقل نمی‌کند. علاوه بر این، خواننده با همچون جمله‌ای نامأنوس است. بر این اساس مترجم ناگزیر با تکیه بر معادل نقشی، دست به بازسازی جمله زده و ترجمه پیشنهادی خود را به این صورت ارائه می‌دهد: «تا او را در آغوش بگیرد» که جمله‌ای آشنا در زبان فارسی است.

متن اصلی: یوم كانت تعیش حیواناً شره الحس بارد الإحساس جاف العاطفه (همان: ۸۶).
ترجمه تحت‌اللفظی: سرد احساس و خشک عاطفه
ترجمه پیشنهادی: بی‌احساس و سرد و بی‌عاطفه

صفت‌های «بارد الإحساس جاف العاطفه» در زبان عربی برای مفاهیم (سرد احساس و خشک عاطفه) به کار می‌رود، اما در ساختار زبان فارسی ما همچون صفاتی را به این صورت نمی‌یابیم، بلکه معادل پیشنهادی که مترجم با توجه به نقش کارکردی عبارات در بافت زبان فارسی برای آن‌ها ارائه می‌دهد، صفات (بی‌احساس و سرد و بی‌عاطفه) است.
متن اصلی: یبرق ذهنه أو يتحرك ضميره... (عبدالقدوس، بی تا: ۸۷)
ترجمه تحت‌اللفظی: وجدانش حرکت می‌کند.
ترجمه پیشنهادی: وجدانش بیدار می‌شود.

در زبان فارسی جمله‌ای را نمی‌یابیم که به حرکت کردن وجدان اشاره کرده باشد؛ بر این اساس مترجم، ترجمه پیشنهادی جمله «یتحرک ضمیره» را با توجه با ساختار زبان فارسی و همچنین با تکیه بر معادل نقشی جمله بیان شده به صورت «وجدانش بیدار می‌شود» ارائه داده است که هم معنایی آشنا برای مخاطب فارسی زبان داشته و هم مقصود نویسنده اثر را به خوبی به مخاطب منتقل می‌کند.

متن اصلی: اذا بابتسامتها تذوب فوق شفتيها حتى تختفي و ترتفع مكانها آهة صامتة (همان: ۹۴).

ترجمه تحت‌اللفظی: لبخندش بر لبانش ذوب شد.
ترجمه پیشنهادی: لبخندش بر لبانش خشکید.

جمله «ابتسامتها تذوب فوق شفتيها» با ترجمه «لبخندش بر لبانش ذوب شد» از منظر خواننده فارسی زبان، جمله‌ای جالب نخواهد بود؛ نویسنده برای مفهوم «از بین رفتن لبخند» از فعل ذوب شدن استفاده کرده است، اما در ساختار زبان فارسی برای این مفهوم از این فعل استفاده نمی‌شود، بلکه بافت زبان فارسی و خواننده، چیز دیگری را طلب می‌کنند؛ از

این رو، مترجم هم‌راستا با معادل نقشی جمله در زبان فارسی، ترجمه «لبخندش بر لبانش خشکید» را پیشنهاد داده است.

متن اصلی: ... و بین ضلوعه قلب یأسف لعناد صاحبه (همان: ۹۶).

ترجمه تحت‌اللفظی: میان دنده هایش قلبی است.

ترجمه پیشنهادی: در سینه‌اش قلبی است.

«ضلوع» در زبان عربی به معنای دنده است؛ هنگامی که در جمله و متناسب با مقصود نویسنده به صورت «بین ضلوعه قلب» به کار رفته است، دیگر در زبان فارسی نمی‌توانیم ترجمه دنده را برای آن بپذیریم، چراکه در ساختار زبان فارسی برای همچون مفهومی نمی‌توانیم بگوییم «بین دنده‌هایش قلبی است»، بلکه باید با توجه به معادل کارکردی برای این جمله ترجمه «در سینه‌اش قلبی است» را ارائه داد؛ زیرا محل قرار گرفتن قلب، سینه است نه دنده.

متن اصلی: زبائنها کلهم من صاحبات الملايين العجائز و الشبان الذين يبيعون دماءهم للعجائز بالثمن (همان: ۹۶)

ترجمه تحت‌اللفظی: خونشان را می‌فروشند.

ترجمه پیشنهادی: خودشان را می‌فروشند.

جمله «یبيعون دماءهم» در ترجمه تحت‌اللفظی به صورت «خونشان را می‌فروشند» ترجمه می‌شود و این ترجمه در زبان فارسی قابل قبول نیست، چراکه در زبان فارسی و در فرهنگ فارسی کسی خونش را نمی‌فروشد. بنابراین، این ترجمه‌ناپذیری را می‌توان هم زبانی و هم فرهنگی به شمار آورد. بر این پایه، مترجم با تکیه بر معادل نقشی واژگان و جمله در بافت زبان فارسی و همچنین قصد و غرض نویسنده، ترجمه «خودشان یا وجودشان را می‌فروشند» را برای این جمله پیشنهاد داده است که ترجمه‌ای قابل قبول در زبان فارسی است.

متن اصلی: و لم تنتظر جواباً علی سؤال عینیه‌ها بل استدارت له و التت بنفسها بین ساقیه
(همان: ۱۱۳)

ترجمه تحت‌اللفظی: برای سؤال چشمانش منتظر پاسخی نماند.
ترجمه پیشنهادی: برای پرسش نگاهش منتظر پاسخی نماند.

در زبان فارسی جمله‌ای مانند جمله بالا (برای سؤال چشمانش منتظر پاسخی نماند)،
نمی‌توانیم بیابیم، بلکه آنچه کاربرد دارد آن است که نگاهش سؤال دارد؛ بنابراین، مترجم
در این مثال، همانند نمونه‌های دیگر با تکیه بر شیوه معادل‌نقشی و بافت زبان فارسی و
آنچه برای مخاطب مأنوس است، ترجمه‌ای که پیشنهاد می‌دهد این است که به جای
«چشم» که سؤالی در آن وجود ندارد از واژه «نگاه» استفاده شود.

متن اصلی: ... كأنها تتلوی فوق أعصابه كقطعة من الجمر (همان: ۱۱۳)
ترجمه تحت‌اللفظی: روی اعصابش می‌پیچد.
ترجمه پیشنهادی: روی اعصابش راه می‌رفت.

متن اصلی: احس بقلبه الساذج يتلوی فی صدره (همان: ۱۲۰).
ترجمه تحت‌اللفظی: در سینه‌اش می‌پیچد.
ترجمه پیشنهادی: در سینه‌اش می‌تپد.

در دو مثال بالا می‌بینیم که فعل «تلوی» به معنای پیچیدن برای جملاتی استفاده شده
است که در زبان فارسی این معادل را بر نمی‌تابد. در مثال اول «روی اعصابش می‌پیچد»
در زبان فارسی کاربرد ندارد، بلکه با توجه به ترجمه پیشنهادی مترجم در ساختار زبان
فارسی بهتر است بگوییم «روی اعصابش راه می‌رفت».
در مثال دوم نیز «قلب در سینه‌اش می‌پیچد» معادل درستی در زبان فارسی نیست، زیرا
کار قلب پیچیدن نیست، بلکه تپیدن است و مترجم با پناه بردن به شیوه معادل‌نقشی، ترجمه
«در سینه‌اش می‌تپد» را پیشنهاد داده است.

متن اصلی: و كف عن الضحك و ركز عينيه في عينيه... (همان: ۱۲۲)
ترجمه تحت اللفظی: چشمانش در چشمان او متمرکز شد.
ترجمه پیشنهادی: در چشمان او خیره شد.

در زبان فارسی «چشمانش در چشمان او متمرکز شد»، جمله‌ای برای مفهوم خیره شدن نیست. متمرکز شدن بار معنایی خیره شدن را نمی‌رساند؛ از این رو، مترجم با پناه بردن به معادل کارکردی این مفهوم در بافت زبان فارسی و همچنین کاهش (حذف)، ترجمه «در چشمان او خیره شد» را پیشنهاد می‌دهد، چراکه با توجه به اینکه مفهوم «خیره شدن» در خود بار معنایی چشم و دیدن را دارد، از این رو، آوردن واژه «چشم» برای فاعل ضرورتی ندارد و حذف شده است.

متن اصلی: لا استطیع النوم قبل أن أرطب صدري بمثل هذا الهدوء (همان: ۱۲۲).
ترجمه تحت اللفظی: سینه‌ام را آرام کنم.
ترجمه پیشنهادی: روحم را آرام کنم.

در مثال بالا، نویسنده در زبان مبدأ، سینه را تحت تأثیر آرامش قرار داده است، اما در ساختار زبان فارسی، روح را تحت تأثیر آرامش می‌دانیم. بر این اساس، مترجم ترجمه «روحم را آرام کنم» را به جای «سینه‌ام را آرام کنم» ارائه داده است؛ زیرا هم بافت معادل کارکردی این مفهوم در زبان فارسی است و هم خواننده با این جملات آشنایی دارد.

متن اصلی: الذی يتعثر في نطق كلماته حتى يخلع قلبك بين كل كلمة و اخرى (همان: ۱۳۰)
ترجمه تحت اللفظی: قلبت کننده شود.
ترجمه پیشنهادی: جانت بالا بیاید.

در این مثال، جمله «حتى يخلع قلبك» به صورت تحت اللفظی به این صورت ترجمه می‌شود: «قلبت کننده شود»، اما در زبان فارسی این ترجمه قابل قبول نیست و خواننده برای درک مفهوم جمله با مشکل مواجه می‌شود. از این رو، مترجم به کمک شیوه معادل کارکردی، ترجمه‌ای پیشنهادی برای این جمله ارائه داده است که برای خوانندگان آشنا

و قابل درک باشد. این ترجمه با توجه به ساختار زبان فارسی و هم‌تا‌گزینی در زبان فارسی به صورت «جانت بالا بیاید» است.

متن اصلی: ... تتنابنی ثورة فأمزق الوسائد وأغطية الفراش، ثم أغرس أظفري في جسدی... (همان: ۱۳۱)

ترجمه تحت‌اللفظی: ناخن‌هایم را در بدنم می‌کارم.
ترجمه پیشنهادی: و پنجه در بدن خود فرومی‌بردم

در این مثال، نمونه‌ای قوی از ترجمه‌ناپذیری را می‌توان دید. ترجمه جمله مشخص شده برای مخاطب قابل درک نخواهد بود. اگر بگوییم «ناخن‌هایم را در بدنم می‌کارم» در ساختار زبان فارسی قابل فهم نیست. از این رو، مترجم با افزایش واژگان، بار معنایی مورد نظر نویسنده را به مخاطب منتقل می‌کند. این جمله در ساختار زبان عربی، بار معنایی شدیدتری دارد؛ از این رو، از کاشتن ناخن در بدن استفاده شده است، اما در زبان فارسی اینگونه نیست. بنابراین، مترجم به دلیل شدت درگیری ذهنی شخص، بار معنایی حیوان درنده به آن داده است و با افزایش واژگان بر اساس موقعیت واژگان در زبان فارسی به شیوه معادل‌نقشی و توصیفی، ترجمه «پنجه در بدن خود فرو می‌بردم» را برای این جمله پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: و كنت اريدك لأستعين بك على شحذ مقاومتی... (همان: ۱۳۱)
ترجمه تحت‌اللفظی: مقاومت‌م را تیز کنم.
ترجمه پیشنهادی: توان تاب‌آوری‌ام را افزایش دهم.

استفاده از فعل «شحذ» به معنای «تیز کردن» برای مقاومت در زبان فارسی، نادرست است، اما در زبان مبدأ این کاربرد به چشم می‌خورد. بر این اساس، مترجم به جای تیز کردن، معادل «افزایش دادن» را پیشنهاد می‌کند که ترجمه جمله را قابل قبول‌تر می‌کند. از این رو، جمله به این صورت ترجمه می‌شود: «توان مقاومت یا تاب‌آوری‌ام را افزایش دهم».

متن اصلی: ... و قد نفخت صُدغِها، و کورت شفٹیها، و قطبت حاجبِها، و شدت بأنفاسها
علی أنفها (همان: ۱۳۴)

ترجمه تحت اللفظی (کورت شفٹیها): لب‌هایش خاموش و تیره شد.

ترجمه پیشنهادی: لب‌هایش کبود شد.

ترجمه تحت اللفظی (شدت بأنفاسها علی أنفها): نفس‌هایش را تا بینی‌اش کشید.

ترجمه پیشنهادی: نفس‌های عمیق کشید.

در این مثال، دو نمونه از ترجمه‌ناپذیری‌های زبانی به چشم می‌خورد. جمله اول «کورت شفٹیها» است که در ترجمه تحت اللفظی «لب‌هایش خاموش و تیره شد» ارائه می‌شود، اما این ترجمه در زبان فارسی قابل قبول و قابل درک نیست. نویسنده از فعل «کورت» که در قرآن آمده برای تیره شدن لب‌ها استفاده کرده است. امام شوشتری در این مورد می‌گوید: «ابوهلال فعل «کورت» را در آیه «إذا الشمس كورت» از ریشه واژه کور در فارسی گرفته است. کور شدن به معنی خاموش شدن روشنی و آتش در فارسی خیلی رواج دارد. ریشه «ک و ر» در عربی با معنی فعلی که در این آیه به کار رفته است، سازگاری ندارد. در فارسی کور شدن به معنی تیره شدن آمده است» (شوشتری، ۱۳۴۷: ۵۹۹-۶۰۰).

«کورت» یعنی رنگ براق لب‌ها از بین رفت و مات شد که در زبان فارسی برای این مفهوم «کبود شد» را به کار می‌بریم. بنابراین، ترجمه پیشنهادی مترجم با تکیه بر معادل نقشی «لب‌هایش کبود شد» است. در مثال دوم نیز می‌بینیم که جمله «نفس‌هایش را تا بینی کشید» در زبان فارسی، بار معنایی نویسنده را نمی‌رساند؛ از این رو، مترجم برای این جمله نیز ترجمه «نفس‌های عمیق کشید» را پیشنهاد کرده است.

متن اصلی: و احياناً تشتد به الصدمة التي تفقده وعيه و تمزق كبده و تعكر أيامه.
(عبدالقدوس، بی تا: ۱۳۵)

ترجمه تحت اللفظی: جگرش را پاره می‌کرد و روزهایش را گل‌آلود می‌کرد.

ترجمه پیشنهادی: جگرش را آتش می‌زد و روزهایش را بهم می‌ریخت.

در این مثال نیز ترجمه‌ناپذیری در دو جمله دیده می‌شود. اول آنکه «تمزق کبده: جگرش را پاره می‌کرد» و دوم «تَعَكَرَ أَيَّامَهُ: روزهایش را گل‌آلود می‌کرد». ساختار زبان فارسی، این دو جمله را نمی‌پذیرد، چراکه در زبان فارسی به جای آنکه بگوییم «جگرش را پاره می‌کرد» یعنی جگر را همچون کاغذی برای پاره کردن در نظر بگیریم از معادل کارکردی «جگرش را آتش می‌زد» استفاده می‌کنیم و برای جمله دوم نیز معادل نقشی «روزهایش را بهم می‌ریخت» را پیشنهاد می‌کنیم که بار معنایی جملات نویسنده را به خوبی به مخاطب منتقل می‌کند.

متن اصلی: *أَنهَا تَعَذَّبَتْ فِي حَيَاتِهَا وَ قَاسَتْ الْمُرُّ فِي طِفُولَتِهَا وَ شَبَابِهَا.* (همان: ۱۳۷)
ترجمه تحت‌اللفظی: تلخی‌هایی تحمل کرد.
ترجمه پیشنهادی: تلخی‌هایی چشید.

در ساختار زبان فارسی، فعل «قاست: تحمل کرد» برای واژه «المر: تلخی» پذیرفتنی نیست؛ زیرا تلخی امری تحمل‌کردنی نیست. بنابراین، مترجم با بازسازی واژه متناسب با اسلوب ساختار زبان فارسی به شیوه معادل نقشی، ترجمه «تلخی‌هایی چشید» را پیشنهاد می‌کند.

متن اصلی: *وَلَكِنهَا كَانَتْ قَبْلَ أَنْ تَنْصَرِفَ عَنْهُ تَحْرِصُ دَائِمًا عَلَى أَنْ تَتَّيْرًا أَعْصَابَهُ وَ أَنْ تَمَحْنَهُ شَفْتَيْهَا حَتَّى تَرْفَعَ الدَّمَاءَ إِلَى رَأْسِهِ* (همان: ۱۴۲)
ترجمه تحت‌اللفظی: خون به سرش بالا برود.
ترجمه پیشنهادی: سرخوش شود.

در این مثال، نویسنده برای بیان حال خوب و خوشی از اصطلاح «ترفع الدماء الى رأسها: خون به سرش بالا برود» استفاده کرده است، اما این اصطلاح در زبان فارسی کاربردی ندارد، بلکه برای بیان حال خوب از «سرخوشی» استفاده می‌کنیم، چراکه خون به سر رسیدن یکی از علائم اوج سلامتی و تندرستی است و این سلامتی سبب سرخوشی فرد

می‌شود. از این رو، می‌بینیم که معادل کارکردی این اصطلاح به صورت پیشنهادی «سرخوش شود» ارائه شده است.

متن اصلی: و انما سد اذنیه بأصبعیه عندما سمع الاصداء تتردد بین قمم الجزیرة و تصرخ فی وجهه (همان: ۱۴۴)

ترجمه تحت‌اللفظی: در صورتش فریاد می‌زد.

ترجمه پیشنهادی: بر سرش فریاد می‌زد.

معادل پیشنهادی مترجم برای جمله «تصرخ فی وجهه: در صورتش فریاد می‌زد» با تکیه بر شیوه معادل کارکردی و همچنین متناسب با ساختار زبان فارسی «بر سرش فریاد می‌زد» است، چراکه نمی‌توانیم جمله‌ای را با این مفهوم در زبان فارسی بیابیم که بگوییم «در صورتش فریاد می‌زد»؛ زیرا بار معنایی لازم را به خواننده منتقل نمی‌کند، اما جمله نبر سرش فریاد می‌زد»، بهترین جایگزین می‌تواند قرار بگیرد.

متن اصلی: واحس باللذة الآثمة تسری فی صدره (عبدالقدوس، بی تا: ۱۵۰).

ترجمه تحت‌اللفظی: در سینه‌اش جریان می‌یابد.

ترجمه پیشنهادی: در رگ‌هایش جریان می‌یابد.

در فرهنگ و ساختار زبان عربی، «صدر: سینه» مرکز احساسات است، اما در ساختار زبان فارسی همچون چیزی را نمی‌توان دید. ترجمه «تسری فی صدره: در سینه‌اش جریان می‌یابد» برای خواننده فارسی زبان نامأنوس است، اما معادل کارکردی این جمله در زبان فارسی می‌تواند «در رگ‌هایش جریان می‌یابد» باشد، چراکه بار معنایی جمله نویسنده را بهتر می‌رساند و قابل قبول‌تر است.

متن اصلی: فقد قررت ان اشارکک الفراش.. لقد نجت خطک (همان: ۱۵۵)

ترجمه تحت‌اللفظی: نقشه‌ات موفق شد.

ترجمه پیشنهادی: نقشه‌ات گرفت.

معادل پیشنهادی برای جمله «لقد نجحت خطتك: نقشه‌ات موفق شد» با تکیه بر شیوه ترجمه معادل کارکردی و متناسب با ساختار زبان فارسی براساس بازسازی واژگان زبان مبدأ، «نقشه‌ات گرفت» خواهد بود که معادلی مأنوس و پرکاربرد در زبان فارسی است.

متن اصلی: و هذه الكلمات اللاذعة التي يطلقها بين حين و آخر فتصيب و تدمي (همان: ۱۷۳)

ترجمه تحت‌اللفظی: به قلبم اصابت می‌کند و خونین می‌کند.
ترجمه پیشنهادی: مرا می‌آزارد و قلبم را جریحه‌دار می‌کند.

در این مثال فعل‌های «تصیب و تدمی: به قلبم اصابت می‌کند و خون‌ریزی می‌کند» برای ناراحت کردن و رنجاندن به کار رفته است؛ از این رو، مترجم با استفاده از شیوه معادل نقشی به ناچار دست به بازسازی و جایگزینی واژگان زبان مبدأ کرده و به جای فعل‌های بیان شده معادل «مرا می‌آزارد و قلبم را جریحه‌دار می‌کند» را پیشنهاد می‌دهد که این معادل در رساندن مقصود نویسنده بهتر از ترجمه تحت‌اللفظی فعل‌ها عمل می‌کند.

متن اصلی: كنت لا تكاد تدخل البيت حتى تهب عليك ریح رطبة من الماضي السحيق (همان: ۱۸۲).

ترجمه تحت‌اللفظی: باد خنکی بر تو می‌وزد.
ترجمه پیشنهادی: خاطرات خوش را برایت یادآوری می‌کند.

جمله «تهب عليك ریح رطبة: باد خنکی بر تو می‌وزد» در مثال بالا برای بیان یادآوری خاطرات به کار رفته است، اما این جمله در زبان فارسی برای خواننده نامفهوم و غیرمرتبط می‌نماید؛ از این رو، معادل کارکردی که متناسب با بافت زبان فارسی و همچنین متناسب با بار معنایی جمله مورد نظر نویسنده باشد «خاطرات خوش را برایت یادآوری می‌کند» است.

متن اصلی: و کان يتكلم و هو ينظر الى كأسه و كأنه يقرأ فيه نبضات قلبه (همان: ۹۴)
ترجمه تحت‌اللفظی: در آن تپش‌های قلبش را می‌خواند.
ترجمه پیشنهادی: در آن تپش‌های قلبش را می‌شمارد.

مثال دیگر در اینجا جمله «یقرأ فيه نبضات قلبه» است؛ با توجه به ترجمه ارائه شده باید گفت در زبان فارسی تپش‌های قلب را نمی‌خوانند و این ترجمه برای خواننده فارسی زبان قابل درک نیست، بلکه معادل کارکردی برای مفهوم موردنظر نویسنده متناسب با ساختار زبان فارسی «تپش‌های قلبش را مرور می‌کند» درست است؛ زیرا هم در زبان فارسی قابل قبول بوده و هم پیام نویسنده را به خوبی به خواننده انتقال می‌دهد.

متن اصلی: لقد خلعوا جميعا ثيابهم و اصبحوا فی ثياب البحر ليعرضوا اجسادهم للشمس (همان: ۱۱۲)

ترجمه تحت‌اللفظی: دریا لباسشان شد.
ترجمه پیشنهادی: به دریا زدند و آب آن را پوششی برای خود برگزیدند.

در این مثال می‌بینیم که جمله «اصبحوا فی ثياب البحر» ترجمه‌ناپذیری زبانی داشته و مترجم برای ترجمه آن به مشکل می‌خورد. به عقیده کتفورد^۱، ترجمه‌ناپذیری زمانی صورت می‌گیرد که در زبان مقصد هیچ جایگزین واژگانی و نحوی برای واژگان زبان مبدأ وجود نداشته باشد (حمادی، ۱۳۹۴: ۷۳). بر این پایه می‌بینیم که ترجمه جمله بیان شده: «دریا لباسشان شد» در زبان فارسی کاربرد ندارد؛ از این رو، مترجم ناچار است برای ترجمه‌ای متناسب با بافت زبان فارسی، ساختار جمله عربی را به صورت نامتعارف برهم زده و با حذف و اضافه کردن مطالبی دیگر به ترجمه آن دست زند. بنابراین، همانگونه که در ترجمه پیشنهادی می‌بینیم، ناگزیر واژه «لباس» حذف شده و ترجمه به صورت توضیحی ادامه پیدا کرده است. بر این اساس، مترجم با تکیه بر روش ترجمه توصیفی به ترجمه جمله اقدام کرده است.

1. Catford, J. C.

۶-۲. ترجمه‌ناپذیری فرهنگی

متن اصلی: و نظر فی عینها طویلا عینها المتوحشتین کعین غجریة ارقها غیاب رجلها بینما لحن من کمان بعید یمزق اعصابها (عبدالقدوس، بی تا: ۴۵).
ترجمه تحت‌اللفظی: اعصابش را پاره می‌کند.
ترجمه پیشنهادی: اعصابش را بهم می‌ریزد.

در سطح فرهنگی با ترجمه تحت‌اللفظی جمله «یمزق اعصابها» روبه‌رو می‌شویم که در فرهنگ عرب‌ها اعصاب را به‌سان کاغذی در نظر می‌گیرند که پاره‌پاره می‌شود، لذا برای آن از فعل (یمزق) استفاده کرده‌اند، اما این مفهوم در ساختار زبان فارسی با توجه سبک و سیاق جمله و معادل کارکردی متناسب با آن (اعصابش را خرد کرد: بهم ریخت) پیشنهاد می‌شود.

متن اصلی: لقد حاولت أن التقی بروحک و أن أصفح قلبک الطیب (عبدالقدوس، بی تا: ۴۶).

ترجمه تحت‌اللفظی: به دلت دست بدهم.
ترجمه پیشنهادی: به دلت راه پیدا کنم.

نمونه دیگر در این زمینه، جمله «اصفح قلبک: به دلت دست دهم» در زمینه رفتارهای اجتماعی است؛ زیرا ترجمه تحت‌اللفظی این جمله، ترجمه‌ای واضح نیست؛ از این رو، مترجم باید با تکیه بر شیوه معادل کارکردی آن در بافت زبان فارسی، دست به ترجمه این نوع جملات بزند و این‌گونه ترجمه «به دلت راه پیدا کنم» را پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: ان هذه الطبقة من المتمصرين متهمه دائماً بثقل الدم و الظل (همان: ۵۰).

ترجمه تحت‌اللفظی: به سنگینی خون و سایه.
ترجمه پیشنهادی: خونشان رنگین‌تر و سایه‌شان سنگین‌تر

در این مثال نیز معادل کارکردی «بتقل الدم و الظل» با توجه به سبک و سیاق جمله «خونشان رنگین تر و سایه‌شان سنگین تر است» پیشنهاد می‌شود؛ زیرا در زبان فارسی برای خون از «ثقل» استفاده نمی‌شود که مترجم با کمک ترجمه توصیفی و افزایش واژگان معادل کارکردی بالا را ارائه داده است.

متن اصلی: لم یکن یصلی و انما کان یقبع صامتا منزویا فی رکن بعید و یتلو قصته فی صدره (همان: ۵۸).

ترجمه تحت‌اللفظی: قصه‌اش را در سینه‌اش می‌خواند.

ترجمه پیشنهادی: قصه‌اش را با خودش زمزمه می‌کرد.

در جمله «یتلو قصته فی صدره» فعل «یتلو» را می‌بینیم که فقط برای تلاوت قرآن به کار می‌رود و برای متن خوانی از فعل «أقرأ» استفاده می‌کنند. علاوه بر این، در ترجمه تحت‌اللفظی جمله می‌بینیم که نویسنده، جمله را این‌گونه بیان کرده است: «قصه‌اش را در سینه‌اش می‌خواند»، اما در زبان فارسی، قصه را در سینه نمی‌خوانند، بلکه معادل نقشی که می‌توان برای این جمله پیشنهاد داد این است که «قصه‌اش را با خودش زمزمه می‌کرد».

متن اصلی: و انتحی بها مقعدا قصیا بجوار عمود ضخم یقف فی روعة و کبرياء كأنه عصب الدنيا (عبدالقدوس، بی تا: ۵۷).

ترجمه تحت‌اللفظی: انگار شاه‌رگ دنیا است.

ترجمه پیشنهادی: انگار در کانون توجه است.

ترجمه «شاه‌رگ دنیا» برای «عصب الدنيا»، در جمله‌ای که برای بیان ستون ارائه شده است، ترجمه جالب و قابل فهمی نخواهد بود؛ زیرا مخاطب را دچار گیجی کرده و متوجه منظور اصلی نویسنده هم نخواهد شد. بنابراین، مترجم برای آن، معادل نقشی «کانون توجه» را پیشنهاد می‌کند که در زبان فارسی، هم آشناتر و هم قابل فهم‌تر خواهد بود.

متن اصلی: فكلما ثار الحيوان في عروقها ارتفعت دماء خجلة في وجنتيها (همان: ۶۴)
ترجمه تحت‌اللفظی: خون‌هایی شرمسار در گونه‌هایش بالا رفت.
ترجمه پیشنهادی: گونه‌هایش از خجالت سرخ شد.

در این مثال عبدالقدوس برای نشان دادن اوج خجالت زدگی فرد از جمله مشخص شده بالا استفاده کرده است، اما در فرهنگ ایرانی و در ساختار زبان فارسی «خون در گونه‌هایش بالا رفت» ترجمه‌ای صحیح و قابل فهم نیست، بلکه معادل نقشی دقیق برای این مفهوم می‌تواند جمله «گونه‌هایش سرخ شد» باشد، اما اگر بخواهیم به حالت بلاغی این جمله را بیان کنیم، می‌توان اصطلاح ادبیات عامه «مثل لبو شد» را به کار برد که تشبیه به جمله، زیبایی دوچندان می‌بخشد.

متن اصلی: و كانت ام عبدالله تطل من النافذة حين رأت جنة طفلها تجندل على الأرض
فكتمت صرختها بين شفتيها (همان: ۷۱)
ترجمه تحت‌اللفظی: بین لب‌هایش پنهان کرد
ترجمه پیشنهادی: در گلو خفه کرد

در فرهنگ عرب، «کتمت صرختها بین شفتیها: فریادش را بین لب‌هایش پنهان کرد» برای بیان سکوت به کار می‌رود، اما در فرهنگ ایران با نظر به سبک و سیاق و مقصود اصلی نویسنده و همچنین بافت زبان فارسی، معادل «فریاد خود را در گلو خفه کرد» پیشنهاد می‌شود. به عبارت دیگر، مترجم واژه‌ای دیگر را به جای واژه اصلی به کار گرفت تا معنایی آشنا در زبان فارسی را ارائه دهد.

متن اصلی: ثم ترفع اليه عينيهما و تدور في أنحاء وجهه ثم تعود الي صمتها الطويل
(عبدالقدوس، بی تا: ۱۱۵)

ترجمه تحت‌اللفظی: انحاء وجهه: در همه قسمت‌های صورتش می‌چرخد.
ترجمه پیشنهادی: سرتاپایش را دید می‌زند.
ترجمه تحت‌اللفظی: تعود الي صمتها الطويل: به سکوت طولانی‌اش برمی‌گردد.

ترجمه پیشنهادی: به سکوت طولانی‌اش ادامه می‌دهد.

ترجمه تحت‌اللفظی جمله «تدور فی أنحاء وجهه» برای خواننده فارسی زبان، ترجمه‌ای نامأنوس و غریب است، چراکه در زبان فارسی برای بیان کردن مفهوم «نگاه کردن به همه قسمت‌های صورت»، معادل نقشی آن را استفاده کرده و می‌گوییم «سرتاپایش را دید می‌زند»؛ از این رو، این ترجمه از آنجا که رنگ و بویی از فولکلور دارد، ترجمه‌ای فرهنگی به شمار می‌آید. همچنین در جمله دوم «تعود الی صمتها» در زبان فارسی پسندیده نیست که بگوییم «به سمت سکوتش برگشت»، بلکه معادل نقشی این جمله با ادامه دادن همراه می‌شود به این صورت که «به سکوتش ادامه داد» و اینگونه خواننده از متن دلزده نمی‌شود.

متن اصلی: ثم التفت الی تشارلی و قال و هو یحاول أن یجعل من کلماته صفعات علی وجهها (همان: ۱۱۶)

ترجمه تحت‌اللفظی: سیلی‌هایی

ترجمه پیشنهادی: نیش و کنایه

در این مثال می‌بینیم واژه «صفعات» که به معنای «سیلی‌هایی» است برای «سیلی زدن بر صورت» استفاده شده است، اما با توجه به قصد نویسنده و بار معنایی جمله، این ترجمه دچار سردرگمی خواننده می‌شود؛ زیرا در فرهنگ عرب‌ها، سیلی زدن بر صورت در سیاق جمله بالا، معادل نیش و کنایه زدن در زبان فارسی است. بر این اساس، مترجم معادل کارکردی این جمله را در زبان فارسی «نیش و کنایه زد» در نظر گرفته است.

متن اصلی: لم تکن احمق و لاتکلف اعصابک أكثر مما تتحمل ثم حرام ان تضیع علینا یوماً کاملاً فی جنازة وهمية (عبدالقدوس، بی تا: ۱۴۸)

ترجمه تحت‌اللفظی: جنازه خیالی

ترجمه پیشنهادی: روی قبر خالی گریه کنیم.

در این مثال، در دو جمله ترجمه‌ناپذیری به چشم می‌خورد. در جمله اول «لا تکلف اعصابک: اعصابت را اذیت نکن» با معادل کارکردی پیشنهادی «به اعصابت فشار نیا» در زمره ترجمه‌ناپذیری زبانی قرار می‌گیرد و در انتهای جمله، اصطلاح «جنازة وهمية»، ترجمه‌ناپذیری در سطح فرهنگی است که با توجه به سیاق جمله و قصد نویسنده، ترجمه «جنازه خیالی» ترجمه‌ای نادرست است؛ از این رو، مترجم با تکیه بر روش معادل کارکردی و براساس بار معنایی و ساختار زبان فارسی، ترجمه «روی قبر خالی گریه کنیم» را برای این اصطلاح پیشنهاد می‌دهد.

متن اصلی: يتناولونها بينما ننظر اليهما - زوجي و أنا- و احشاؤنا تتمزق جوعاً (همان: ۱۷۰).

* ترجمه تحت‌اللفظی: روده هایمان از گرسنگی پاره می‌شود.

* ترجمه پیشنهادی: روده کوچکمان، روده بزرگمان را می‌خورد.

یکی از ترجمه‌ناپذیری‌های قوی در سطح فرهنگی را در این جمله می‌توان دید، نویسنده برای القاء حس گرسنگی بیش از حد، جمله «احشاؤنا تتمزق جوعاً» را به کار گرفته است، اما این جمله در ساختار زبان فارسی، ترجمه‌ای قابل قبول و پذیرفتنی نخواهد بود و خواننده را از متن دلزده می‌کند؛ بنابراین، ترجمه پیشنهادی و معادل کارکردی و متناسب با غرض نویسنده و همچنین متناسب با بافت زبان فارسی که کاربرد بسیاری هم دارد «روده کوچک، روده بزرگ را می‌خورد» مدنظر گرفته شد.

متن اصلی: و لا بد انه كان حكما قاسيا دمعني بالجحود، و صب فوق رأسی اللعنة (همان: ۱۶۴)

ترجمه تحت‌اللفظی: لعنت بر سرم ریخت.

ترجمه پیشنهادی: لعنت بر من فرستاد.

متن اصلی: هو أن تسحب حکمک هذا و ترفع من فوق رأسی اللعنة التي صببتها علی (همان):
(۱۶۴)

ترجمه تحت‌اللفظی: لعنت را از روی سرم برداری.
ترجمه پیشنهادی: حرفت (لعنت) را از من پس بگیری.

واژه «لعنت» از مفاهیم فرهنگی در حیطه فرهنگ اجتماعی (دینی) است که در مثال اول، نویسنده برای لعنت از فعل «صب» به معنای «ریختن» که غالباً برای مایعات به کار می‌رود، استفاده کرده است. در زبان فارسی ما برای مفهوم لعنت که نوعی دعا است از «لفظ گفتن یا فرستادن» استفاده می‌کنیم؛ از این رو، ترجمه پیشنهادی مترجم بر پایه شیوه معادل کارکردی «بر من لعنت فرستاد» ارائه شده است. در مثال دوم نیز واژه لعنت را می‌بینیم که برای پس گرفتن آن از جمله «لعنت را از روی سرم برداری» استفاده شده است، اما این جمله در زبان فارسی کاربرد ندارد، بلکه معادل نقشی آن «حرفت یا لعنتت را پس بگیری» پیشنهاد می‌شود.

متن اصلی: شعب قضی الاجیال و هو یکافح فی سبیل حریته و فی سبیل حقه من لقمه العیش (همان: ۷۱).

ترجمه تحت‌اللفظی: لقمه زندگی.
ترجمه پیشنهادی: اندک روزی.

در این مثال می‌بینیم واژه «لقمه العیش» یکی از واژگان فرهنگی در حیطه مفاهیم اجتماعی است که معادل نقشی متناسب با ساختار زبان فارسی برای آن «اندک رزق و روزی» پیشنهاد می‌شود؛ زیرا لقمه که به همراه زندگی آمده بار معنایی مفهوم «روزی» را منتقل می‌کند. همچنین این اصطلاح برای مخاطب، اصطلاحی آشنا و پرکاربرد در زبان فارسی است و این گونه مقصود نویسنده را به خوبی به خواننده القا می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

ترجمه عناصر ترجمه‌ناپذیر در متون، بالأخص متون ادبی، مستلزم استفاده از راهبردهای مختلف برای انتقال مؤثر مفاهیم زبانی و فرهنگی است. این راهبردها بر اساس نظر نظریه پردازان مختلف، متفاوت است. این پژوهش به عنوان الگو و راهنمایی برای گریز از ترجمه‌ناپذیری و همسو با یکی از راهکارهای دیوید هاروی شامل (معادل نقشی یا کارکردی - معادل صوری یا زبانی - وام‌گیری - ترجمه توصیفی / توضیحی) انجام گرفته است. در نتیجه با توجه به دسته‌بندی و بررسی توصیفی - تحلیلی نمونه‌های مستخرج از *رمان النظارة السوداء* و در پاسخ به پرسش «در ترجمه عناصر ترجمه‌ناپذیر، چه راهبردهایی برای انتقال مؤثر مفاهیم زبانی و فرهنگی پیشنهاد می‌شود؟» می‌توان این گونه پاسخ داد که مترجمان برای ارائه ترجمه پیشنهادی متناسب با ساختار زبان فارسی در اکثر مثال‌ها از شیوه (معادل نقشی یا کارکردی) بهره جسته، اما از موارد دیگر همچون ترجمه توصیفی به‌طور پراکنده استفاده کرده است تا مفاهیم زبانی و فرهنگی موردنظر را به بهترین نحو به خواننده منتقل کند.

همچنین نگارندگان این جستار کوشیدند ضمن تأکید بر دشواری‌های ترجمه متون ادبی و ترجمه‌ناپذیری پاره‌ای از جملات، راهبردهایی عملی برای گریز از ترجمه‌ناپذیری ارائه داده تا پژوهشگران را به سمت وسوی ترجمه‌پذیری هدایت کنند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Zahra Khafaje Karimoy <https://orcid.org/0009-0001-1416-8838>

Hossein Shamsabadi <https://orcid.org/0000-0002-0115-4322>

Seyed Mehdi Nouri <https://orcid.org/0000-0001-7867-4898>

Keyzoghani

منابع

امام شوشتری، محمدعلی. (۱۳۴۷). *فرهنگ واژه‌های فارسی در زبان عربی*. تهران: انجمن آثار ملی.

الجیار، شریف. (۲۰۰۵). *التداخل الثقافي فی سردیات احسان عبدالقدوس*. القاهرة: دار الهنیة العامة لقصور الثقافة.

حجازی، نصرت و شیرین، رؤیا. (۱۳۹۹). ترجمه (نا)پذیری عناصر فرهنگی در متون دیداری شنیداری: مورد مطالعاتی زیرنویس‌های فرانسوی مجموعه تلویزیونی ایرانی در چشم باد، *مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۳(۱)، ۶۳-۱۰۰. [DOI: <https://doi.org/10.22067/Its.v52i4.66028>]

حدادی، محمود. (۱۳۷۵). *مبانی ترجمه*. چاپ سوم. تهران: انتشارات جمال الحق و پژمان. حسام‌الدین، کریم زکی. (۲۰۰۱). *اللغة و الثقافة*. القاهرة: دار غریب للطباعة و النشر. حمادی، علی. (۱۳۹۴). *ترجمه و نقد کتاب دراسات الترجمة*. پایان‌نامه منتشر شده کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی.

خیرخواه، نیکو و سجودی، فروزان. (۱۳۹۱). *فرهنگ، استعاره و ترجمه‌پذیری*. فصلنامه جستارهای زبانی، ۴(۱)، ۲۱-۳۸.

ریکور، پل. (۱۳۶۸). *رسالت هرمنوتیک: ترجمه یوسف ابادری و مراد فرهادپور*. فرهنگ، ۴(۵)، ۲۶۳-۲۹۳.

الشامی، رشاد عبدالله. (۱۹۹۲). *الشخصیة اليهودیة فی أدب احسان عبدالقدوس*. القاهرة: دارالهلال، (العدد ۴۹۶).

شمس‌آبادی، حسین. (۱۳۸۸). *أبجديات الترجمة و التنقیح من العربیة الی الفارسیة و العکس*. چاپ اول. تهران: نشر تهران شهر.

عبدالقدوس، احسان. (بی تا). *النظارة السوداء*. القاهرة: دارالهلال.

گنجیان خناری، علی. (۱۳۹۷). *واکاوی چالش‌های ترجمه ادبی: بررسی تحلیلی نوع متن، اجزای متن و چالش خواننده*. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۸(۱۸)، ۹۵-۱۱۴. [DOI: <https://doi.org/10.22054/rctall.2018.8935>]

لطافتی، رؤیا؛ حسن‌زاده، فاطمه و معلمی، شیما. (۱۳۹۰). *درک واقعیت فرهنگی متن در گذار از ترجمه*. فصلنامه جستارهای زبانی، ۲(۲)، ۱۶۵-۱۸۳.

معروف، یحیی. (۱۳۸۴). *فن ترجمه (اصول نظری و عملی ترجمه از عربی به فارسی و فارسی به عربی)*. چاپ پنجم. تهران: انتشارات سمت.

مهدی پور، فاطمه. (۱۳۸۹). نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه و بررسی سیستم تحریف متن از نظر آنتوان برمن. کتاب ماه ادبیات، (۴۱)، ۵۷-۶۳.

مینسار، عصری. (۱۳۹۹). ترجمه کتاب نوادر الترجمة و المترجمین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. مجتمع آموزش عالی زبان، ادبیات و فرهنگ شناسی: مدرسه عالی زبان، ادبیات و فرهنگ عربی و فارسی.

English References

- Francis, N. (2021). Verbalart across language and culture: Poetry as music. *Neohelicon*, 1-14.
- Hermans, T. (2019). *Translatability*. In Routledge encyclopedia of translation studies (pp.602-606). London: Routledge.
- Hongwei, C. (1999). Cultural differences and translation. *Meta*, 44(1), 121-132.
- Katan, D. (1996). "Deeds and Misdeeds: the cultural Bund Nature of Interpreting mening" in aspect of English, 2, C. J. Tylor (ed). Ud. Campanotto editor.
- Nord, C. (1997). *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Manchester, England: St. Jerome.
- Santos, M. I. R. D. S. (2006). Poetry and Translatability. Identity and Cultural translation: Writing Across the Borders of Englishness: Women's Writing in English in a European context, 15, 21.
- Savory, T. H. (1968). *The Art of translation*. Boston: The Writer Inc.

Translated References to English

- Abdul Quddus, I. (N. D.). *Al-nazara Al-suda*. Cairo: Dar Al-Hilal. [In Arabic]
- Al-Jayyar, Sh. (2005). Cultural Interpenetration in the Narratives of Ihsan Abdel Quddus, Egypt, Cairo: Dar Al-Haniya Al-Akamiya for Cultural Palaces. [In Arabic]
- Al-Shami, R. A. (1992). *The Jewish Character in the Literature of Ihsan Abdul Quddus*. Cairo: Dar Al-Hilal, (Issue 496). [In Arabic]
- Kheirkhah, N. and Sojoodi, F. (2013). Culture, Metaphor and Translatability. *Journal of Language Related Research*, 4(1), 21-38. [In Persian]

- Ganjian Khenari, A. (2017). Examining Literary Translation Challenges: An Analytical Review of Text Type, Text components, and Challenges of the Reader. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 8(18), 95-114. [DOI: <https://doi.org/10.22054/rctall.2018.8935>] [In Persian]
- Haddadi, M. (1996). Basics of translation. third edition. Tehran: Jamal-ul-Haq, Pejman Publishing. [In Persian]
- Hammadi, A. (2014). Translation and Review of Darasat Al-tarjameh. (Published Master's Thesis), Imam Khomeini International University. [In Persian]
- Hejazi, N. and Shirin, R. (2019). (Un)Translatability of Cultural Elements in AudioVisual Translation. A Case Study on the French Subtitles of the Iranian Movie In the Eye of the Wind. *Language and Translation Studies*, 53(1), 63-100. [DOI: <https://doi.org/10.22067/lts.v52i4.66028>] [In Persian]
- Hossam Al-din, K. Z. (2001). *Language and Culture*. Cairo: Dar Gharib for Printing and Publishing. [In Arabic]
- Imam Shushtri, M. A. (1968). *Dictionary of Persian words in Arabic language*. Tehran: Association of National Artifacts. [In Persian]
- Letafati, R., Hassanzadeh, F. and Moallemi, Sh. (2018). The Perception of Cultural Reality in Translation. *Language Related Research*, 2(2), 165-183. [In Persian]
- Maarouf, Y. (2005). *The art of translation (theoretical and practical principles of translation from Arabic to Persian and Persian to Arabic)*. fifth edition. Tehran: Samit Publications. [In Persian]
- Mehdipour, F. (2009). A comment on the emergence of translation theories and the study of text distortion system according to Antoine Berman. *Book of Literature Month*, (41), 57-63. [In Persian]
- Minsar, A. (2019). Translation of the book Nawadar al-Tarjameh wa al-Martjameen. Master's thesis, language, literature and cultural studies complex: Higher School of Arabic and Persian Language, Literature and Culture. [In Persian]
- Ricoeur, P. (1990). hermeneutic mission: translated by Yusuf Abazari and Murad Farhadpour. *Farhang*, (4-5), 263-293. [In Persian]

Shamsabadi, H. (2009). *The ABCs of Translation and Revision from Arabic to Persian and Vice Versa, Chapter One*. Tehran: Tehran ShahrPublishing. [In Persian]

استناد به این مقاله: خفاجه کریموی، زهرا، شمس‌آبادی، حسین و نوری کیذقانی، سید مهدی. (۱۴۰۲). رهیافت‌های گریز از ترجمه‌ناپذیری رمان النظارة السوداء اثر احسان عبدالقدوس. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۳(۲۹)، ۱۷۹-۲۱۸. doi: 10.22054/RCTALL.2024.76050.1697

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.